

Kohta paikalleen

EVA UOTILA

Nykysuomessa nominilla *kohta* on varsin yksiselitteisesti sama generinen merkitys kuin *paikalla*, jonka synonyymi se useissa konteksteissa onkin. Ero on kuitenkin se, että *kohta* tarkoittaa suppea-alaisempaa paikkaa, välitömän havainnon kohdetta. Erityisesti suomen ja lähisukukielten adverbialimuodot — jotka yleensä ovat muodon ja merkityksen kannalta vanhaa säilyttäviä — mutta myös eräät nominivastineet osoittavat itse asiassa, että ims. sanan merkitys on alun perin todennäköisesti ollut 'vastapäätä, suoraan edessä oleva paikka': *kohti*, *kohtapäätä*, *kohdakkain*, karj. *kohta* 'kohta, vastapaikka, verta, suhde', veps. *koht* : *kohtas* 'edessä (johonkin verraten), sijasta', *kohtha* 'eteen, kohtaan', vatj. *kehta* 'heti, kohta, pian', virE *kot* 'heti, suoraan', liiv. *ku'odi* 'suora, rehellinen' (SKES; ks. myös Cronstedt 1964: 290). Nykysuomen yleismerkityskin lienee vanha, koska sillä on vastineita eri ims. kielissä: aun. *kohtu* 'kohta, paikka, sija', lyyd. *koht* 'paikka, kohta', vatj. *kehuz* 'kohta, paikka', virP *koht*, virE *kotus* 'kohta, paikka, sija, seutu, maatala, talo' (SKES). 'Edessä, vastapäätä oleminen' on keskeistä myös karjalan esimerkeissä *kohta* 'vastapuoli, vastaranta' ja *kohta-aitta* 'pirttiä vastapäätä eteisen puolella oleva aitta' (Karjalan kielen sanakirja). Sama konnotaatio toistuu myös suomen ja viron vanhoissa sanakirjoissa: Renvall *kohta* 'gegenüber liegende, gerade entgegene Stelle, gerade Richtung nach etwas', Helenius *kohta* 'gent emot varande ställe, ända fram', Lönnrot *kohta* 'ställe, håll, ort, ställe nära till, stället gent- l. midtemot', Wiedemann *koht* 'Ort, Stelle, Gegend, Platz', *kohal*, *kohas* 'gegenüber, gerade über'. Suomen murteiden sanakirjan kokoelmien tiedoissa *kohdalla* on kauttaaltaan yleiskielen mukainen merkitys 'paikka, tila', mutta spesifisempi konnotaatio näyttää kuitenkin käyvän ilmi sellaisista esimerkeistä kuin »Kato kohtaa jottet ratsailta puttoo» = 'katso eteesi', »Älä tormoo suinpäin kun sokkee kana, kato vähä kohtoo» (Heinävesi), »Se on kohtasa kahtova» = 'etunsa valvova' (Kuopio). *Kohta* ja *kohtalo* ovat murteissa yleisesti toistensa synonyymejä sekä merkityksessä 'paikka' että abstraktissa merkityksessä 'sors'. Jälkimmäinen on itse asiassa ymmärrettävämpi, jos perusmerkitykseksi katsotaan 'edessä oleva,

eteen tuleva (kohtalo)'. Myös suomen verbissä *kohdata* näkyy läpi 'vastaan, vastakkain, eteen tulemisen' konnotaatio. Merkitysparalleeliksi sopivat sm. partikkelit *vasta*, *vastassa*, *vastaan*, joiden pohjana ilmeisesti on 'vastassa olevaa paikkaa' merkitsevä nomini, ja niiden (epävarmat) vastineet volgalaisista kielistä: mordM *vastä* 'paikka, sija, kohta, seutu; makuupaikka, vuode', *vast-ežəm* 'paikka, sija', E *vastoms* 'kohdata, tavata', tšer. *βaštà-reš* 'vastaan, vastakkain' (SKES; J. Koivulehdon suullinen huomautus). Ims. *kohdan* merkitykset tukevat suomalais-volgalaisen *vasta*-sanana etymologiaa ainakin semanttisesti.

E. N. Setälä esitti (1912: 58) ims. *kohta* (< **kokta*) -sanalle samojedista vastineen *kopt*, *kuopt*, johon hän itsekin suhtautui epäröiden ims. *kt* (*ht*) ~ sam. *pt* -vastaavuuden harvinaisuuden ja epävarmuuden vuoksi (SKES kirjaa tämän etymologiointirytyksen kysymysmerkillisenä). V. 1935 Setälä hylkäsi hypoteesinsa ja yhdisti ims. sanan unkarin verbiin *hat* 'läpituksia, sattua, osata', jossa on hänen mukaansa säilyneenä ikivanha suom.-ugr. metsästystermin. (Tätä yhdistelmää SKES ei noteeraa lainkaan.) Setälän etymologia on äänteellisesti moitteeton mutta ei poista unkarin sanalta muita mahdollisia suom.-ugr. lähtömuotoja kuin **kokta*. Itse asiassa **kt*:hen palautuvia paralleelisanoina ovat unkarissa esim. *két* '2' ja *tat* 'veneeseen istuinlauta' (< ural. **tuktä*), mutta myös **tt*:n kehitys on johtanut samaan lopputulokseen, esim. lukusanassa *öt* (< ural. **witi/witti*) (Janhunen 1981: 227, 261). Setälän rinnastuksen heikoin puoli on verrattujen sanojen funktio ja merkitys. Ims. *kohta*-sanue on selvästi nominaalinen ja verbi *kohdata* yhtä kiistaton denominaalijohdos kuin esim. *osata* (← *osa*) ja *paikata* (← *paikka*). Sitä paitsi Setälän esittämissä unkarin esimerkeissä *hat* merkitsee yksinomaan 'tunkeutua', eikä sillä ole ehdotetun etymologian kannalta olennaista '(kohtaan) osumisen' konnotaatiota. Äänteellisesti ja merkityksen puolesta unkarin verbi on pikemminkin yhdistettävissä ostjakin muotoihin *χatt* 'siirtyä', *kaɽɽəm* 'työntää', *χattä* 'liikkua, siirtyä toiseen paikkaan'. Setälän torjuva asenne Budenzin ja Szinyein obinugrilaista etymologiaa kohtaan (1935: 51) ei tunnu kyllin perustellulta. A magyar nyelv etimológiai-történeti szótára mainitseekin unkarin verbille obinugrilaisten sekä mahdollisten permiläisten ja samojediläisten vastineet. Uralilaiseksi lähtömuodoksi on rekonstruoitu **kattə*, johon ims. **kokta* ei vartalokonsonantiston puolesta voi palautua.

Varmaa on toistaiseksi vain se, että sm. *kohta* on kantasuomesta periytyvä sana. Setälä (1935: 57–58) hylkää aikaisemman yhdistelmänsä lp. *goakte* = sm. *kohta* kantaansa tarkemmin perustelematta ja päättelee lapin sanan pohjautuvan yleisitämerensuomalaiseen pronominivartaloon *ku-*, *ko-*. SKES puolestaan mainitsee lapin sanan *kohta*-artikkelissa kysymysmerkillisenä. Lapin *goak'te* on kuitenkin varsin odotuksenmukainen jatkaja ksm. muodolle **kokta*, jos otetaan huomioon, että ksm. **o*:ta vastaa lapissa diftongi *oa* sa-

noissa, joissa on toisessa tavussa ollut vklp. **ā* tai **o* (*goatte* < vklp. **kotā* < vksm. **kota*) ja lainoissa toisen tavun vokaalikvaliteetista riippumatta (vrt. Korhonen 1981: 86—88). Kyseessä voisi vokaaliston perusteella olla hyvinkin vanha lainautuma kantasuomesta lappiin. Lapin sanan merkityskään (‘melkein’) ei ole rinnastukselle esteenä, jos otetaan huomioon *kohta*-sanueen abstraktit, adverbiaaliset ims. variantit kuten sm. *kohtaan*, *kohti*, *kohta*, vepsän *kohtha* ‘eteen, kohtaan’ ja vatjan *kehta* ‘heti, kohta, pian’ (vrt. viron *pea* ‘pian, melkein’; SKES).

Nimenomaan eteläviron muodot *kot*, *kottal*, *kottale* vahvistavat Setälän kantasuomalaisen rekonstruktion **kokta*. Yleisitämerensuomalainen *ht* voi a priori palautua sekä ksm. **kt*:hen että **št*:hen. Eteläviro on kuitenkin pitänyt erillään nämä kantakielen konsonanttiyhtymät: **kt* > *tt*, **št* > *ht* (Posti 1953: 40—43, Kettunen 1962: 30).

Ims. sanaetymologiassa on otettava huomioon kaksi mahdollisuutta, jos etäsukukielistä ei ole osoitettavissa (varmoja) vastineita: sanojen kantasuomalainen omaperäisyys, jolloin kyseessä on »Urschöpfung», ja toisaalta lainaalkuperä. Useissa yhteyksissä on myös viitattu laajan substraattisanaston mahdollisuuteen. Yllättävän useat omaperäisinä ims. aineksina pidetyt sanat (vrt. Hakulinen 1979) on viime aikoina osoitettu indoeurooppalaiksiksi, balttilaisiksi tai germaanisiksi ja vähemmässä määrin slaavilaisiksi lainoiksi (vrt. etenkin Postin ja Koivulehdon tutkimustuloksia).

Kohdalle näyttää löytyvän baltista sopiva originaali, jota nykykielissä edustavat liettuan *kaktà* ‘Stirn; Vorderseite (*pečiaus kaktà*), Erker, das vordere Querholz im Schlitten, in dem die Deichsel steckt’, *kāktas* ‘Erker’ (Kurschat), *kaktà* ‘veido dalis viršum akiu; krosnies anga, laivelio priekis’ (Lietuvių kalbos žodynas) ja lätin *kakts*, *kakta* ‘die von zwei Seiten gebildete Ecke, Winkel’, *meža kakts* ‘waldige Gegend’ (Mühlenbach—Endzelin), ‘vieta, kur saskaras (telpas, celtnes) iekšējas sienas, veidojot leņķi’ (Latviešu literārās valodas vārdnīca). Balttilaisella sanalla ei näytä olevan vastineita muissa ieur. kielissä (Fraenkel 1965). Būga (1908: 89) on kyllä yrittänyt johtaa muinaisbalttilaisen sanan **kokta* (jossa Būgan mukaan ieur. **o* ei vielä > baltt. *a*) ieur. partisiippikannasta **k^wók^wtā/k^wok^wtós* ‘taivutettu’ (lenktas). Tämä rekonstruktioyritys jää varsin teoreettiseksi uskottavien ieur. vastineiden puutteessa.¹

Näillä tiedoilla voidaan vain todeta, että kyseessä on vanha balttilainen aines **kaktā/kaktas*, joka muotonsa puolesta voisi hyvin olla passiivin menneen ajan partisiippi, etenkin jos otetaan huomioon, että sanasta on adjektii-

¹ Jo Būga on muuten arvellut balttilaisen sanan lainautuneen ksm.:een muodossa **kokta*, ja tässä hän näyttääkin olleen oikeilla jäljillä. Etymologiointi menee kuitenkin pahasti harhaan, kun Būga tarjoaa ims. nykyvastineeksi sanaa *otsa*, joka palautuisi vanhempaan, *kt* > *ht* -muutoksen jälkeiseen muotoon *ohita*!

vien tavoin maskuliininen ja feminiininen variantti: *kāktas* ja *kaktà*. Leksikaalistuneen, itsenäiseksi nominiksi eriytyneen partisiipin kantana voisi olla verbi, jota edustavat liett. *kàkti* 'gehen, reisen, erreichen, reichen' (Stang 1966: 346). Stang mainitsee tämän verbin balttiin rajoittuvan sanaston luettelossa nimenomaan merkityksen perusteella (mahdollisen slaavilaisen vastineen *čekati/čakati* merkitys 'warten' edustaa hänen mukaansa odotuksenmukaista kehitystä 'nach etw. greifen' → 'warten'). *Kaktà/kāktas*-nominin liettualle ja lätille yhteisessä merkityksessään 'etuosa, kulma' (Vorderseite, Erker, Winkel) voisi siis luontevasti käsittää *kàkti*-verbin partisiipiksi 'johonkin saavuttu, päästy, päädytty, osuttu', vaikka baltologiassa ei tietääkseni ole tätä yhdistelmää tehty. Samantyyppisiä intransitiiviverbeistä muodostuja verbaaliadjektiiveja (partisiippeja) on baltissa muitakin, esim. liett. *rik-tas, riktà* 'Versehen, Schnitzer' ← *rikti* 'in die Brüche gehen, auseinander fallen', *láiptas, láipta* 'Treppenstufe, Tritt' ← *lipti* 'klettern, klimmen, steigen'. Balttilaisten abstraktisanojen muodostuksessa yleensäkin ja myös partisiippi-suffiksilla muodostetuissa sanoissa on useita esimerkkejä siitä, että johdoksen ja kantasanan suhde ei suinkaan aina ole läpinäkyvä, esim. liett. *sutektè* 'Überfluss, Menge' ← *tèkti* 'hinreichen, sich hinstrecken, zuteil werden', *rėž-tas* 'Gang, Ordnung, Mal' ← *rėžti* 'schneiden, ritzen, schlagen' (Bammesberger 1973: 14, 79—81). Ilmiö on tietysti varsin yleinen muissakin kielissä, vrt. lat. *cadere* ~ *casus*.

Balttilaiseen partisiippimuotoon (pass. pret.) pohjautuva lainaparalleeli on Koivulehdon 1983: 16—19 osoittama sm. *kypsä* < vksm. **kūpte* < baltt. **kepta*-

Baltt. **kakta*- ~ ims. **kokta*-rinnastus nivoutuu foneettisesti klassisiin paralleeliesimerkkeihin, joissa baltt. *a* on korvattu ims. *o*:lla, kuten *lohi, morsian, oinas, olut, orsi, toe* jne. Balttilaisten samoin kuin niitä vanhempienkin ieur. lainojen *a* > *o*-substituutiota on pyritty selittämään eri tavoin. Jacobsohnin (1922: 70—75) teorian mukaan balttilaisten lainojen *o* ~ *a*-kahtalaisuudella on kronologinen selitys: *o*:llisten lainojen originaali kuvastaisi vanhempaa balttilaista kielimuotoa, jossa *a*:ta ja *o*:ta vastasi kantabaltin **o*, *a*:llisten lainojen originaali puolestaan palautuisi myöhempään vaiheeseen, jossa ieur. **o* > kantabaltin **a*-muutos oli jo tapahtunut. Jacobsohnin varsin spekulatiivinen päättely ei saa mitään tukea kielihistoriallisesta todistusaineistosta. Nieminen (1956: 185—) ehdotti kahtalaisuudelle foneettista selitystä. Hänen mukaansa *o* esiintyy lainoissa, joiden originaalin jälkitaivussa on etuvokaali, ja poikkeukset kuten *hanhi* ja *karsina* selittyisivät siten, että ensimmäinen perustuu konsonanttivartaloon ja jälkimmäinen on johdos (← *gař-das*). Stang 1966: 23 osoittaa tämän selityksen heikkouden viittaamalla lätin murteiden *a* > *o*-kehitykseen sekä etu- että takavokaalin edellä (*mozs* 'klein', dem. *mozins*).

Ims. vastineiden *a ~ o* -kahtalaisuus selittynee luontevimmin siitä, että kantabaltin rekonstruoidusta vokaalisysteemistä puuttui lyhyt puoliväljä labiaalinen takavokaali *o*. Näin ollen baltt. *a*:lla oli liikkumatilaa velaarislabiaaliseen vokaalilaatuun päin äänneympäristön mukaan, niin että sen artikulatoriset variantit saattoivat vastata sekä ksm. *o*:ta että *a*:ta. Tämä kahtalaisuus näyttää sitä paitsi esiintyvän periaatteessa samoin edellytyksin myös arjalaisten lainojen *a*:n suom.-ugr. vastineissa (Minissi 1970: 26, samalla kannalla myös Schmalstieg 1976: 420; vrt. myös Kalima 1936: 186). Ksm. **koka* voi siis kuvastaa artikulatorisesti »venyvän» baltt. *a*:n eri varianttien valintaa *o*:n hyväksi tässä tapauksessa samoin kuin sanoissa *lohi*, *morsian*, *ohdake*, *toe* jne. Toisissa tapauksissa, kuten esim. sanoissa *hammas*, *kaula* ja *halla*, baltt. *a* on samastettu ims. *a*:han.

Konsonanttiyhtymä *kt* kuului sekä baltin että ksm:n fonotaksiin. Ksm. **kt*:tä kuvastavat esim. sellaiset keskeiset suomen sanat kuin *yksi* : *yhte-*, *kaksi* : *kahte-* ja *luhta*. Baltissa taas *kt* näyttää olleen ja yhä olevan yleisempi, etenkin infinitiivi- ja partisiippimuodoissa. Balttilaisperäinen lisä ims. *kt*:lliseen sanastoon on myös *lahti*, jossa baltissa yleinen *kst*-yhtymä on korvattu *kt*:llä (< **la(ŋ)kte* baltt., vrt. liett. *laŋksta*; Posti 1977: 267—268). Postin (1953: 40) mukaan **kt* oli vielä säilyneenä ksm:ssa balttilaiskontaktien aikana. Sellaiset paradigmavaihtelut kuin *kaksi ~ kahte-* osoittavat, että *kt* > *ht* oli myöhempi muutos kuin *ti* > *si*. Posti tulkitsee muutoksen germaanikontaktien yhteyteen ajoittuvaksi superstraatti-ilmiöksi: muinaisgermaanissa tuntematon *kt*-yhtymä korvattiin *ht*:llä, joka germaanien prestiisin vuoksi voitti alaa ja vakiintui.²

Niissä tapauksissa, joissa hypoteettista balttilaista originaalia ei ole voitu johtaa kantabalttia varhemmasta kielimuodosta, lainauksen suunta on

² Myös sm. *tytär* on balttilainen laina, jonka originaalissa on *kt*, ja yleisksm. toteamaksi odottaisi muotoa **tyhtäre-*. Posti selittää problemaattisen *tt*-edustuksen painosuhteiden perusteella. Ensi tavua kauempana, siis painottoman tavun jäljessä, koko kantasuomessa tapahtui *kt* > *ht* ennen germaanikontakteihin ajoittuvaa painollisen tavun jälkeistä *kt* > *ht* -muutosta. Postin tulkinnan mukaan *tyttäre-* selittyisi tämän ensimmäisen muutoksen jälkeiseksi balttilaiseksi lainaksi, koska originaalissa paino oli jälkitavulla (vrt. liett. *duktė* : *dukteřs*). On kuitenkin vaikea uskoa, että baltin ensi tavun painottomuus olisi täysin verrannollinen ims. jälkitavujen painottomuuteen. Eihän baltin liikkuvalla aksentilla ole muutenkaan ollut lainoissa merkitystä. Yksinkertaisemmalta selitykseltä tuntuisi, että *tyttäre-* kuuluu niihin Postin mainitsemiin sanoihin, joissa on *tt* poikkeuksellisesti *kt*:n vastineena kaikkialla ims:ssa, kuten sm. *mätäs* : *mättään* ~ lpN *miekta*, sm. *jotta* ~ lpR *jukta*, sm. *pyöhtää*, *pettää* ~ mordM *piŋtəms*. *kt* > *tt* -assimilaatio on itse asiassa foneettisesti yhtä luonnollinen muutos kuin *kt* > *ht*, ja jälkitavuisissa se kauttaaltaan tapahtuikin ilman mitään osoitettavaa vierasta vaikutusta (Posti 1953: 44). Jos tämä selitys pätee, ei ole aihetta Postin tavoin erottaa lapin vastinetta balttilaisesta lainaperusta ja tulkita sitä skandinaaviseksi lainaksi. Lapin muodot itse asiassa kuvastavat säännöllisesti vksm. **tyktäre-* muotoa (vrt. Korhonen 1981: 30, 81, 172).

aiheuttanut pohdintaa: baltista itämerensuomeen vai päinvastoin? Semanttisista syistä tuntuu luontevammalta olettaa *kohdan* lainautuneen baltista ims:een, sillä päinvastaiseen suuntaan on lainattu vähemmän yleisluonteisia termejä kuten *purje*, *laiva*, *kataja* ja (?) *kinnas*. Lainautumissuuntaa tukee myös se todennäköisyys, että **kakta-* on alunperin balttilainen partisiippi (← *kàkti*).

Merkityksen puolesta ims. **kokta* ~ baltt. **kakta-* selittyy paralleelien avulla. On selvää, että merkitys 'otsa' on liettuassa sekundaari ja että sekä liettuassa että lätissä esiintyvät merkitykset 'etuosa, reen tai uunin edus, uloke, kulma' ovat alkuperäisempiä. Yhteistä niille on 'edessä tai vastassa olevan (ulkonevan) kohdan' konnotaatio, joka on olennainen myös ims. *kohtasanueessa*. Lätissäkin 'otsaa' merkitsevä sana näyttää olevan sekundaari metafora. Mühlenbach—Endzelin tulkitseekin sanan *priere* 'otsa' syntyneen »disimilaation» tuloksena muodosta **priere* 'das Vordere'. Hellqvist (1957) kiinnittää huomiota siihen kiintoisaan seikkaan, että yleisindoeurooppalaista otsan nimitystä ei ole olemassa. Yleisimmin on kyseessä jonkin suunta- tai sijaintitermin metaforinen käyttö kuten esim. ruotsin sanassa *änne* (< **anþia-*) ja romaanisten kielten 'otsaa' merkitsevissä termeissä lat. *frons*, ransk. *front*, ital. *fronte*. Vastaavanlainen kuvallisuus on myös saksan sana *Stirn*, joka palautuu germ. muotoon **sternjā* ja jonka vastineita ovat muinaisslaavin *prostrēti* 'ausbreiten', *strana* 'Seite, Gegend' ja kreikan *stérnon* 'Brust' (< **ster* 'ausbreiten'; vrt. Kluge 1957).

Itäliettuan monikko *kāktos* 'Stirn' (Kurschat) on siitä mielenkiintoinen, että siinä näyttää säilyneen morfosemanttinen välimuoto 'kulmasta' 'otsaan': '(silmä)kulmapari, kulmat'. Etuosan ja otsan assosiaatiolle on paralleeli ims. sanassa *otsa*, jota aiemmin pidettiin vanhana omaperäisenä, suomalais-permiläiseltä ajalta periytyvänä sanana (< **ońćca*). Sitä on myös verrattu ieur. juureen **ant-* 'Vorderseite, Stirn' nostraattisesta näkökulmasta (Skalička 1969, Čop 1975), ja tutkimuksen viimeisin sana on Koivulehdon (1981a) oletus: kyseessä on itämerensuomeen saatu vanha germaaninen laina. Semanttinen kahtalaisuus 'etuosa' ~ 'otsa' ilmenee hyvin ims.-permiläisestä esimerkistöstä: karj. *ot'šá* 'otsa, edusta, pää(ty)', vatja *ettsa* 'loppu, pää', viro *ots* 'pää, loppu, kärki'. Lähisukukielissä on kauttaaltaan rinnakkaismerkityksenä 'otsa', joka sen sijaan puuttuu etäsukukielistä: tšer. *a-nzal* 'edessä oleva, etuosa, etu-, esi-', votj. *ađž* 'etuosa, paikka, puvun etumus', syrj. *vođž* 'etusivu, edusta'. Tällaiset metaforiset ilmaukset näyttävät siis olevan varsin yleisiä eri kielissä. Päinvastaisestakin assosiaatiosta — ruumiinosa → suunta-, sijainti- tai luontotermi — on esimerkkejä kasvojen tai muiden ruumiinosien nimityksissä: sm. *poski* 'vieri', *rinta* → *rinne*, *suu* 'luolan yms. suu (aukko)', ru. *nená* 'nenä' → 'niemi', engl. *mouth* 'suu' → 'joensuu' jne. Tämänsuuntaista kehitystä voi kuvastaa myös sm. sana *kulma*, jos etäsukukielten vastaineiden (SKES:n

mukaan tosin epävarmojen, votj. *kjmes*, unk. *hom* : *homlok*) merkitys 'otsa' on alkuperäinen.

Balttilaisen ja itämerensuomalaisen sanan kiistaton yhteinen merkitys on 'etuosa, edessä oleva kohta'. Baltin toinen päämerkitys 'kulma' tulee lähemmäksi ims. yleismerkitystä 'kohta', jos ajatellaan sellaisia yhdyssanavariantteja kuin *näkökulma* ~ *näkökohta*, *metsäkulma* ~ *metsäseutu*. Lätin *meža kaks* 'waldige Gegend' puolestaan näyttää viittaavan siihen, että baltissakin on semanttinen kytkös 'kulman' ja 'kohdan, paikan, seudun' välillä. 'Etuosan' tai 'vastassa olevan paikan' ja toisaalta 'kulman' tai 'reunan' semanttinen koheesio samalähtöisissä samoissa käy ilmi esim. skr. sanasta *ánta* 'Ende, Grenze, Rand' < ieur. **ant-* 'Vorderseite, Stirn' (Pokorny 1959). Itämerensuomessa on balttilaisen originaalin merkitys laajentunut ja geneeristynyt: 'etuosa, kulma' → 'kohta'. Laina on todennäköisesti omaksuttu juuri merkityksessä 'etuosa', joka onkin säilynyt keskeisenä osassa ims. kieliä. Tämä merkitys on sittemmin laajentunut 'kohdaksi, paikaksi' yleensä. Samaan tapaan geneeristynyt on sana *paikka*, jonka germ. originaali on merkinnyt '(puuhun leikattua) pilkkaa'. Samoin ruots. *fläck* ja saks. *Fleck* -sanoissa alun perin suppeampi merkitys 'täplä, pilkka, tilkku' on laajentunut tarkoittamaan myös 'paikkaa, kohtaa' (Koivulehto 1981b: 196—197). *Paikka* ja *kohta* -sanojen lainautumishistoria ja semanttinen kehitys tukevat tyypologisesti toisiaan.

L Ä H T E E T

- BAMMESBERGER, ALFRED 1973: *Abstraktbildungen in den baltischen Sprachen*. Göttingen.
- BŪGA, K. 1908: *Aistiški studijai*. Peterburgas.
- ČOP, BOJAN 1975: *Die indogermanische Deklination im Lichte der indouralischen vergleichenden Grammatik*. Ljubljana.
- CRONSTEDT, MARITA 1964: *Kohta*-sanueen semantiikkaa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- FRAENKEL, ERNST 1965: *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg.
- HAKULINEN, LAURI 1979: Suomen kielen rakenne ja kehitys. 4. p. Keuruu.
- HELLQVIST, ELOF 1957: *Svensk etymologisk ordbok*. Malmö.
- JACOBSON, HERMAN 1922: *Arier und Ugrofinnen*. Göttingen.
- JANHUNEN, JUHA 1981: Uralilaisen kantakielen sanastosta. — *SUSA* 77 s. 219—271.
- KALIMA, JALO 1936: Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat. Helsinki.
- Karjalan kielen sanakirja. *Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVI.2*. Helsinki 1974.
- KETTUNEN, LAURI 1962: *Eestin kielen äännehistoria*. Helsinki.
- KLUGE, FRIEDRICH 1957: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin.

- KOIVULEHTO, JORMA 1981a: Zur Erforschung der germanisch-finnischen Lehnbeziehungen. — *Sovetskoje finno-ugrovedeniye* 17 s. 161—175.
 ——— 1981b: *Paikan ja joukon* tulo kieleen. — *Vir.* 85 s. 195—213.
 ——— 1983: Suomalaisen maahanmuutto indoeurooppalaisten lainasanojen valossa. — *SUSA* 78 s. 107—132.
- KORHONEN, MIKKO 1981: Johdatus lapin kielen historiaan. Helsinki.
- KURCHAT, ALEXANDER 1968—73: Litauisch-deutsches Wörterbuch 1—4. Göttingen.
- Latviešu literārās valodas vārdnīca. Rīgā 1980.
- Lietuvių kalbos žodynas V. Vilnius 1959.
- A magyar nyelv etimológiai-történeti szótára II. Budapest 1970.
- MINISSI, NULLO 1970: Un presunto protobaltico *ō. — *Euroasiatica, Folia Philologica AION-S1 Suppleta*. Napoli.
- MÜHLENBACH, K.—ENDZELIN, J. 1923—32: K. Mühlenbachs lettisch-deutsches Wörterbuch. Riga.
- NIEMINEN, EINO, 1957: Über einige Eigenschaften der baltischen Sprachen, die sich in den ältesten baltischen Lehnwörter der ostseefinnischen Sprachen abspiegeln. — *Suom. Tiedeakatemia pöytäkirjat*. Helsinki.
- POKORNY, JULIUS 1959: Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bern.
- POSTI, LAURI 1953: From Pre-Finnic to Late Proto-Finnic. — *FUF* 31 s. 1—91.
 ——— 1977: Some new contributions to the stock of Baltic loanwords in Finnic languages. — *Baltistica* XIII s. 263—270.
- SCHMALSTIEG, WILLIAM 1976: *Studies in Old Prussian*. University Park.
- SETÄLÄ, E. N. 1912: Über art, umfang und alter des stufenwechsels im finnisch-ugrischen und samojedischen. — *FUF* 12, Anzeiger s. 1—128.
 ——— 1935: *Kohta*. — *Vir.* 39 s. 49—60.
- SKALIČKA, VLADIMIR 1969: Finnougrisch und Indogermanisch. — *UJb.* 41 s. 335—344.
- SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja 1—6. Toimittaneet Y. H. Toivonen, Erkki Itkonen, Aulis J. Joki, Reino Peltola. *Lexica Societatis Fenno-Ugricae* XII. Helsinki 1955—78.
- STANG, CHR. 1966: Vergleichende grammatik der baltischen Sprachen. Oslo—Bergen—Tromsø.

An etymology for Finnish *kohta* 'place (in front)'

EEVA UOTILA

In modern Finnish *kohta* is generally a synonym of *paikka* 'place, spot' albeit a much more restricted place, the target of immediate perception. Baltic Finnic nominal and particularly adverbial forms show an original *kohta* 'place opposite, a spot straight in front' (Fi. *kohti* 'toward', Veps *koht* : *kohtas* 'in front, in place of', *kohtha* 'to in front, etc.'). The same connotation is codified in old dictionaries of Finnish and Estonian, and meanings referring to 'front' occur in Finnish dialects.

Setälä (1912) presented a Uralic source for the word (cf. Samoyed *kopt*, *kuopt* 'seat, sleeping spot') and (1935) a Finno-Ugric one (cf. Hungarian *hat* 'penetrate'), which have not found acceptance. The only certain fact is that *kohta* is general Baltic Finnic derived from **kokta* (South Estonian *kot* : *kottal* proves the original cluster **kt*).

A Baltic etymology is suggested for *kohta* in this study. A Proto-Baltic word agreeing in form and meaning is the one that gives modern Lithuanian *kaktà* 'forehead, front side', *kāktas* 'bay window' and Latvian *kakts*, *kakt* 'corner'. These words lack a convincing Indo-European etymology (Būga 1908 suggests a **kokta* < PIE **k^wok^wiā/k^wok^wiós*, without good cognates elsewhere), but can easily be

taken as lexicalized passive participles of *kàkti* 'to reach, grasp after something'. Similar participles from intransitive verbs, and often with abstract meaning, abound in Baltic (Bammesberger 1973), and a Baltic participle was borrowed in e.g. *kypsä* 'ripe' from **kepta-* 'cooked' (Koivulehto 1983). The vocalism in Baltic **kakta-* and Baltic Finnic **kokta* agrees with the classic cases (e.g. Fi. *morsian, lohi, toe*, etc.).

In those cases where the evidence has not reached beyond Proto-Baltic, there has been indeterminacy as to the direction of the borrowing. Here semantic reasons favor a loan into Baltic Finnic; the reverse

is restricted to certain less general terms like *purje* 'sail', *laiva* 'ship' and *kataja* 'juniper'. Lithuanian 'forehead' is clearly secondary, and the basic Baltic meaning seems to have been 'a place/spot in front, opposite, bulging out', which comes rather close to the basic meaning in Baltic Finnic. The meaning in Baltic Finnic has widened from 'front part' to 'spot in general', although the old specific meaning has been partially retained. The closest parallel is the semantic modification in Finnish *paikka* (from Germanic) which has undergone similar semantic generalization. Its history typologically supports that of *kohta*.